

pracownia badań
i innowacji
społecznych

**PRACOWNIA BADAŃ I
INNOWACJI
SPOŁECZNYCH
STOCZNIA**

**OPIS CIEKAWEGO PRZYKŁADU
PARTYCYPACJI
DZIAŁANIA REWITALIZACYJNE NA
TERNIE ŚRÓDKI W POZNANIU
KATARZYNA STARZYK**

**Opracowanie powstało w ramach programu Laboratorium Partycypacji
Obywatelskiej realizowanego przy wsparciu Fundacji im. Stefana Batorego.**

Organizator: *Biuro Koordynacji Projektów, Oddział Rewitalizacji Urzędu Miasta Poznania*

Czas trwania: *od 2006 roku*

Co się działo: *w ramach Miejskiego Programu Rewitalizacji rozpoczęto pilotaż działań rewitalizacyjnych na terenie Śródk. Przedsięwzięcie obejmuje szereg działań i inicjatyw zarówno o charakterze przestrzennym, społecznym jak i kulturalnym. W ich organizację i przeprowadzanie Oddział Rewitalizacji aktywnie włącza lokalną społeczność.*

Metoda: *warsztaty, spotkania z mieszkańcami, Future City Games, działania animacyjne*

Przydatna do: *włączania obywateli we wspólne tworzenie przestrzeni, aktywizacji lokalnej społeczności*

Kontakt: *Natalia Szwarc - Gosiewska (natalia_szwarc@um.poznan.pl)*

W SKRÓCIE

W 2005 roku podjęto decyzję o przystąpieniu do opracowania Miejskiego Programu Rewitalizacji (MPR) dla Poznania. Jednym z kluczowych założeń od samego początku było włączanie w cały ten proces mieszkańców miasta oraz innych podmiotów (organizacji pozarządowych, przedstawicieli lokalnych instytucji, etc.) i uwzględnianie ich potrzeb i opinii. Aby tak postawione cele osiągnąć, zrealizowano serię działań o charakterze konsultacyjnym. Wykorzystano między innymi: wewnętrzną analizę dostępnych danych statystycznych (będących własnością Urzędu Miasta, ale również pozyskanych od instytucji zewnętrznych), ogólnomiejskie konsultacje terenowe (obejmujące swoim zasięgiem różne części miasta oraz szeroko promowane w mediach) i lokalne konsultacje społeczne (prowadzone przez niezależnego moderatora), w organizację których zaangażowano istniejące Rady Osiedli. Po zakończeniu tej części procesu oraz przeanalizowaniu zebranego materiału, stworzono założenia do MPRu oraz jego część diagnostyczną. Podjęto także decyzję o wyznaczeniu obszaru pilotażowego MPR - Śródk, na którym skupiły się dalsze działania, mające na celu zaktywizowanie lokalnej społeczności i stworzenie z jej udziałem społecznej koncepcji zagospodarowania tego terenu.

HISTORIA

W trakcie szczegółowej diagnozy będącej wstępem do opracowania Miejskiego Programu Rewitalizacji jako teren wymagający najpilniejszej rewitalizacji wyznaczono obszar Śródmieścia. Ponieważ obszar ten był stosunkowo duży (ok. 2 tys. ha), dla celów pilotażu zdecydowano się wyznaczyć tylko jego mały fragment. Wybrano Śródkę¹, historyczny niewielki teren (26 ha) o znaczących walorach turystycznych, dużym potencjale, choć mocno zaniedbany i charakteryzujący się niemal wszystkimi problemami społeczno-gospodarczymi określonymi w MPR. Dodatkowo, za Śródką przemawiała jej zwarta zabudowa, wyraźne granice oraz niewielka społeczność z aktywnie działającą Radą Osiedla.

Wszystkie zdjęcia pochodzą ze strony: <http://www.poznan.pl/mim/public/s8a/pages.html?id=1025&instance=1017&lang=pl>

Postępująca degradacja tego terenu rozpoczęła się na przełomie lat 60. i 70., gdy nowowytuczona i zbudowana droga szybkiego ruchu w stronę Warszawy przecięła ten obszar, oddzielając go wyraźnie od reszty Śródmieścia i ograniczając znacząco ruch pieszy w tamtą stronę. Równocześnie od lat brakowało przeprawy przez rzekę Cybinę, która łączyłaby Śródkę z Ostrowem Tumskim, i dalej z pozostałą częścią miasta. Taki most (w różnych „odstłonach”) istniał od zawsze, ale w wyniku decyzji podjętych w latach 70.-tych został ostatecznie rozebrany i nigdy później nie odbudowany.

Takie fizyczne, a co za tym idzie i funkcjonalne, odseparowanie Śródki od Śródmieścia pogłębiało proces degradacji i sprawiło, że teren ten stał się odizolowanym i „martwym” obszarem na mapie centrum Poznania.

PRZEBIEG I ZAKRES DZIAŁAŃ

Program rewitalizacji obszaru pilotażowego, jakim jest Śródka, obejmuje szeroki zakres działań nakierowanych na kreowanie i zmianę przestrzeni, jak również reintegrację i aktywizację lokalnej społeczności.

Aby dobrze poznać lokalną specyfikę tego obszaru i zamieszkujących go ludzi, pierwszym działaniem w ramach programu rewitalizacji było przeprowadzenie badania społecznego. Badanie ankietowe zatytułowane „**Spółeczny portret Śródki**”, zrealizowane przez zewnętrzną firmę badawczą (Q-Market Research), miało na celu przeprowadzenie analizy społeczno – demograficznej Śródki. Istotnym elementem było wykorzystanie przedstawicieli

¹ Dzisiejsza Śródka powstała na miejscu pierwszej osady, która z czasem rozwijała się dając początek Poznaniowi

społeczności lokalnej (głównie zaangażowanych w działalność Rady Osiedla) do realizacji badania. Spełnili oni rolę ankierów przeprowadzając wywiady z pozostałymi mieszkańcami. Badanie objęło 77% gospodarstw domowych. Na jego podstawie, obok informacji demograficznych, uzyskano także dane na temat najważniejszych zdanem badanych problemów społecznych osiedla, a także dodatkowe informacje na temat wolnego czasu, zainteresowań. Uzyskane wyniki posłużyły do projektowania kolejnych działań rewitalizacyjnych i były istotnym wyznacznikiem przy podejmowaniu decyzji (np. dane na temat wieku mieszkańców przy wyborze kanałów informowania lub zainteresowania przy projektowaniu działań animacyjnych).

Badaniem objęliśmy przede wszystkim mieszkańców, ale także budynki. Część miała charakter inwentaryzacyjny, ale chodziło nam także o poznanie społeczności lokalnej. Firma realizująca badanie w większości wykorzystwała społeczność lokalną do przeprowadzenia tego badania. Po pierwsze, wywołało to większą otwartość (ludzie chętnie wpuszczali swoich sąsiadów), ale również chcieliśmy w ten sposób zaangażować lokalną społeczność w jakieś działanie.

Natalia Szwarc - Gosiewska, Biuro Koordynacji Projektów, Oddział Rewitalizacji

Po takim „rozpoznanie” kontekstu zdecydowano się na podjęcie kolejnych działań angażujących mieszkańców w szerszym zakresie. Nadarzyła się ku temu świetna okazja, gdy Prezydent Miasta podjął decyzję o sporządzeniu planu miejscowego dla tego terenu. Oddział Rewitalizacji wspólnie z Radą Osiedla Ostrów Tumski-Śródka-Zawady dostrzegli w tym możliwość stworzenia we współpracy z mieszkańcami **społecznej koncepcji zagospodarowania Śródki**. Była ona zbiorem wytycznych dla przyszłej pracy projektantów i planistów.

Głównym partnerem Oddziału Rewitalizacji w tych działaniach była prężna Rada Osiedla, która zrzeszała najaktywniejszych mieszkańców Śródki. Oni wraz z zaproszonymi przez siebie ekspertami (architektami i urbanistami) pracowali nad stworzeniem takiej koncepcji. Równocześnie informowali i zapraszali na kolejne spotkania robocze. Informacje na ten temat rozpowszechniane były głównie poprzez plakaty i ulotki dostępne w kilku najczęściej odwiedzanych miejscach, artykuły w lokalnym kwartalniku „Wokół Śródki”, jak również dzięki bezpośredniemu przekazywaniu informacji przez członków Rady Osiedla. Gdy zakończono proces przygotowywania koncepcji, poddano ją możliwie szerokim konsultacjom. Odbływały się one w dwóch etapach. W trakcie pierwszego z nich, w lokalnym punkcie Centrum Ekonomii Społecznej² odbywały się dyżury konsultacyjne. Wybór tej właśnie lokalizacji był podyktowany przede wszystkim jej położeniem: w pobliżu kilku sklepów i głównej „trasy” do przystanków autobusowych i tramwajowych.

Dyżury konsultacyjne trwały od 10 do 25 kwietnia 2007 r., dwa dni w tygodniu od 16 do 18 lub dłużej. Równocześnie, w trakcie konsultacji Centrum Ekonomii Społecznej działało w

² Projekt realizowany przez Stowarzyszenie na rzecz Spółdzielni Socjalnych, dzięki dofinansowaniu z EQUAL; zakończony w 2008 roku.

„normalnych” godzinach pracy (od 8 do 16) i często zdarzało się, że również jego pracownicy przyjmowali uwagi i komentarze od mieszkańców.

Na dyżurach można było nie tylko wyrazić swoją opinię na temat przygotowanego projektu, ale również zadać pytania i wyjaśnić wątpliwości. Niezależnie od nich, przez cały czas trwania konsultacji (lub nawet nieco dłużej) w witrynie punktu konsultacyjnego wisiała stworzona koncepcja wraz z niezbędnym opisem i legendą. Tym samym, każdy kto

koło niego przechodził (a ze względów komunikacyjnych takich ludzi było sporo), mógł się zapoznać z wypracowanym pomysłem. Na zakończenie dyżurów zorganizowano duże otwarte spotkanie z mieszkańcami w jednej z lokalnych szkół. Zostało ono bardzo nagłośnione, tak by zwiększyć frekwencję. W jego trakcie twórcy koncepcji zaprezentowali ją i objaśnili oraz ponownie zbierano wszystkie uwagi i opinie. Wszystkie dokładnie spisano i zawarto w ostatecznym dokumencie, w formie wytycznych. Tak opracowane wytyczne zostały przekazane do wszystkich jednostek miejskich, biorących udział w procesie tworzenia mpzp.

Dziś już wiadomo, że niektóre postulaty mieszkańców zostaną uwzględnione w planie miejscowym. Na przykład pomysł odtworzenia na jednej z ulic mijanki torów tramwajowych nieistniejącej już linii (z perspektywy planistów nie jest to żadnym problemem, a dla mieszkańców okazało się bardzo ważne). Innym pomysłem było zaznaczenie na terenie Śródky „śladów pamięci”, wskazanie, że w danych miejscach coś ważnego kiedyś istniało (np. dawny młyn, nieistniejące bramy, czy śluza tumska, której fragmenty wciąż są widoczne na Ostrowie Tumskim, a na Śródce już nie). Na bazie jednego ze wskazanych śladów pamięci tych pomysłów Miasto przystąpiło do realizacji Interaktywnego Centrum Historii Ostrowa Tumskiego, połączonego kładką z nieistniejącym fragmentem śluzy tumskiej.

Jednym z pomysłów było wprowadzenie „śladów pamięci”, czyli zaznaczenie miejsc, które już nie istnieją lub istnieją, ale których nie widzimy w przestrzeni, a które wypływają z historii tego miejsca. Dla społeczności lokalnej to było istotne, żeby takie elementy, ślady historii tego miejsca, się pojawiły.

Natalia Szwarc - Gosiewska, Biuro Koordynacji Projektów, Oddział Rewitalizacji

Najważniejszym jak dotąd przedsięwzięciem, które odpowiadało również na potrzeby mieszkańców Śródky wyrażone w „Społecznej koncepcji zagospodarowania przestrzennego”, odbudowa mostu Cybińskiego.

Odbudowanie przeprawy przez rzekę Cybinę miało ogromne znaczenie, przede wszystkim ze względu na fizyczne połączenie Śródky z resztą dzielnicy. Zrobiono

to w ciekawy sposób wykorzystując nieużywane przeszło innego miejskiego mostu św. Rocha. Cała akcja „transportu” mostu oraz jego uroczyste otwarcie były mocno nagłośnione w mediach i cieszyły się dużym zainteresowaniem. Inauguracja (7 grudnia 2007 roku) mostu Biskupa Jordana była połączona z wieloma atrakcjami i imprezami organizowanymi na samej kładce oraz na terenie Śródkki. Seria zaplanowanych wydarzeń po raz pierwszy od dawna zwróciła uwagę poznaniaków na ten „zapomniany” zakątek miasta, a dla mieszkańców Śródkki była sygnałem, że na ich terenie naprawdę rozpoczynają się jakieś pozytywne działania.

Dużą barierą w podejmowaniu przez Oddział Rewitalizacji późniejszych konkretnych inicjatyw rewitalizacyjnych okazała się stosunkowo niewielka ilość budynków należących do miasta (na 40 budynków mieszkalnych tylko 3 są własnością w jakimś stopniu zależne od Miasta), co istotnie ograniczyło zakres możliwych działań (dotyczących głównie przestrzeni, ale również rewitalizacji społecznej). Dlatego w kolejnych krokach zajęto się przestrzenią, na którą miasto miało bezpośredni wpływ, a co za tym idzie próbą reintegracji północnej i południowej części Śródkki, których nie obejmowała „Społeczna koncepcja zagospodarowania”. Na projekt ich zagospodarowania rozpisano zamknięty **konkurs urbanistyczny na reintegrację Śródkki**, do którego zaproszono 4 zespoły. Ponieważ założono, że udział mieszkańców również w tego typu działaniach jest bardzo istotny, ich przedstawiciele znaleźli się w składzie jury oceniającym zgłoszone projekty.

Wybrano ostatecznie projekt Stowarzyszenia Wędrowni Architekci, który zakładał odtworzenie Rynku Śródeckiego (zniszczonego poprzez przecięcie go trasą szybkiego ruchu w kierunku na Warszawę drogą wyjazdową w stronę Warszawy) oraz funkcjonalne „odzyskanie” i przyłączenie tych terenów do reszty Śródkki (teraz są one traktowane jako miejsce niczyje, służące głównie do parkowania samochodów i docierania do środków komunikacji miejskiej).

Ponieważ w każdym zgłoszonym projekcie znalazły się ciekawe rozwiązania urbanistyczne, jury konkursowe zdecydowało na podstawie przyjętych projektów (czerpiąc najwięcej ze zwycięskiego, ale również z pozostałych) sformułować dodatkowe wytyczne do wciąż tworzonego planu miejscowego.

Ogłoszenie wyników konkursu oraz prezentacja pozostałych prac miała również charakter lokalnego wydarzenia i spełniła rolę animującą miejscową społeczność.

Następnym działaniem również nastawionym na planowanie przestrzeni, ale już w bardziej partycypacyjny sposób, było zorganizowanie warsztatów z wykorzystaniem techniki **British Council Future City Game**³ pod hasłem „ReWITA Ostrówek”. Metoda ta polega na przeprowadzeniu uczestników spotkania przez bardzo specyficzny proces planowania i projektowania składający się z różnych etapów. Ważnym elementem w trakcie planowania

³ Więcej na temat tej techniki można przeczytać na stronie: <http://partycypacjaobywatelska.pl/techniki/40-future-city-game> oraz http://creativecities.britishcouncil.org/urban_co-design_tools/future_city_game

przestrzeni jest „testowanie” tych pomysłów w rzeczywistych miejscach, w trakcie spacerów badawczych.

Warsztaty dotyczyły pomysłów na zagospodarowanie i kreatywne wykorzystanie ulicy Ostrówek, która jest przedłużeniem niedawno wybudowanego mostu biskupa Jordana i tym samym stanowi główną trasę pieszą przez Śródkę. W warsztatach (których współorganizatorem była Rada Osiedla, odpowiedzialna m.in. za rekrutację mieszkańców) wzięło udział kilkadziesiąt osób pochodzących z bardzo różnych środowisk: znaleźli się tam eksperci (z zakresu architektury, urbanistyki, designu), jak i przedstawiciele lokalnej społeczności i urzędnicy. Choć efektów pracy warsztatowej nie udało się wciąż całkowicie zrealizować, to są podstawą dla planowania różnych inicjatywy.

Zaprosiliśmy ekspertów z różnych dziedzin: architektów, urbanistów, projektantów, organizacje pozarządowe oraz społeczność lokalną. Wyniki tych warsztatów i podejście do tematu okazały się bardzo ciekawe. Niestety wybranego projektu nie udało się jeszcze zrealizować, ale cały czas podejmujemy próby, aby pewne elementy wynikające z tych warsztatów zaistniały na Śródcie.

Natalia Szwarc - Gosiewska, Biuro Koordynacji Projektów, Oddział Rewitalizacji

DZIAŁANIA KULTURALNO - EDUKACYJNE

Obok działań nakierowanych na wspólne projektowanie/przetwarzanie przestrzeni, Oddział Rewitalizacji podjął także szereg inicjatyw animacyjnych mających na celu aktywizację i integrację lokalnej społeczności.

Działanie mającym charakter stały było zaadaptowanie punktu konsultacyjnego (który po zakończeniu projektu Centrum Ekonomii Społecznej był niewykorzystywany). Choć proces jego adaptowania i przystosowywania trwał dosyć długo, ostatecznie udało się go otworzyć na przełomie maja i czerwca 2010 roku.

Po zakończeniu projektu Centrum Ekonomii Społecznej postanowiliśmy kontynuować charakter tego miejsca i spróbować stworzyć tutaj takie miejsce konsultacyjno – informacyjne dla mieszkańców, ale również miejsce dla działalności organizacji pozarządowych (bo bardzo często zdarza się, że organizacje nie mają miejsca dla realizowania swoich inicjatyw). Miejsce to jest otwarte dla różnych organizacji pozarządowych, które chcą realizować swoje pomysły i działać na rzecz lokalnej społeczności.

Natalia Szwarc - Gosiewska, Biuro Koordynacji Projektów, Oddział Rewitalizacji

Równolegle rozpisano konkurs dla organizacji pozarządowych na projekty, które miałyby za cel aktywizację i integrację lokalnej społeczności (ale również otwarte na mieszkańców innych części miasta). Dotacja przeznaczona na ten cel wynosiła w 2010 r. 100 tys. zł. W wyniku konkursu wyłoniono dwie organizacje: Stowarzyszenie Wędrowni Architekci oraz Fundację Sic!, które realizowały na Śródcie swoje projekty przez 6 miesięcy.

Wędrowni Architekci w ramach swojego projektu „Punkt! dla rewitalizacji” organizowali między innymi:

- „Śródecki Uniwersytet Alternatywny”, czyli serię wykładów i warsztatów z różnych dziedzin: architektury, rewitalizacji, ale również tematyki kultury ludowej, czy tradycyjnej,
- Biurko Specjalisty, czyli cykl 6 dyżurów konsultacyjnych na temat m.in.: wspólnot mieszkaniowych, termomodernizacji, czy aranżacji wnętrz,
- "Tu mieszkam, tu mieszkał mój dziadek i pradziadek" – warsztaty skierowane bezpośrednio do dzieci i młodzieży dotyczących śródeckich rodzin i ich historii.

Fundacja Sic! realizowała w tym czasie cykl warsztatów hobbistycznych z różnych dziedzin, taki jak decoupage, florystyka czy wędkarstwo.

Początkowo organizowane spotkania nie cieszyły się zbyt dużym zainteresowaniem (zwłaszcza lokalnej społeczności, do której głównie były kierowane), ale z czasem uczestniczyło w nich coraz więcej mieszkańców, a nawet ukonstytuowała się grupach „stałych bywalców” warsztatów i wykładów.

Inne działania animujące i kulturalne, choć odbywały się rzadziej, również angażowały lokalną społeczność. Każda z tych inicjatyw przyciągała również mieszkańców innych części Poznania, przełamując dotychczasową izolację. Do najciekawszych inicjatyw należą:

- **Święto Sąsiadów**, coroczny festyn opierający się na aktywności sąsiedzkiej, choć w jego organizację włączało się także wiele innych instytucji (np. szkoły z terenu Śródki, parafia) i organizacji (np. Fundacja Sic! która zorganizowała punkt wymiany usług sąsiedzkich); początkowo koordynowany przez Oddział Rewitalizacji, który potem ograniczył swój wkład do pomocy finansowej i technicznej, oddając inicjatywę Radzie Osiedla i mieszkańcom).
- **Salon Muzyczny** – cykl koncertów muzyki poważnej (z którego każdy poświęcony był innemu kompozytorowi), organizowany w partnerstwie, we

współpracy między innymi ze śródeckimi szkołami.

- **„Kino, kawiarnia i spacer”** – letnie przechadzki z przewodnikiem po Śródcie, rozpoczynające się w kawiarni od kawy i ciastka, a kończące się w kinie na pokazie ciekawego filmu; pomimo dużej popularności inicjatywa musiała być w pewnym momencie zawieszona ze względu na zamknięcie „kultowego” kina Malta (znajdującego się na Śródcie) oraz miejscowej kawiarni. Projekt został reaktywowany w 2011 r.

Obok wydarzeń organizowanych i koordynowanych przez Oddział Rewitalizacji ostatnio pojawiają się także inicjatywy oddolne, głównie za sprawą bardzo aktywnego i zaangażowanego w lokalną sytuację właściciela niewielkiej restauracji. Zorganizował on między innymi konkurs fotograficzny „Śródka jest w centrum” oraz I Poznański Bieg Kelnerów, który odbywał się na ulicach Śródki.

FINANSOWANIE

Wszystkie działania organizowane i koordynowane przez Oddział Rewitalizacji były finansowane w większości ze środków własnych, ale również dzięki partnerstwu przez inne organizacje i instytucje. Ze względu na ich ograniczoną ilość, w organizację wielu pracownicy Urzędu angażują się i włączają, realizują sami bardzo wiele działań pracownicy Oddziału wykonywali sami w ramach swoich obowiązków.

Jednak wiele zadań, zwłaszcza o charakterze animującym społeczność, jest powierzanych organizacjom pozarządowym w ramach rocznego programu, konkursu i „małych grantów” (dotacje do 10 tys. poza formułą konkursu). Dzięki tej ostatniej możliwości w 2010 roku na Śródcie zrealizowano kilka mniejszych akcji i projektów animujących i integrujących.

PODSUMOWANIE

Działania rewitalizacyjne (zarówno te nakierowane głównie na przestrzeń, jak i na aspekty społeczne) podejmowane na Śródcie były pilotażem dużego przedsięwzięcia, jakim jest Miejski Program Rewitalizacyjny. Wiele spośród tych inicjatyw miało w Poznaniu charakter pionierski, stąd nie zawsze udawało się uzyskać zakładane rezultaty.

Warto jednak podkreślić bardzo silne założenie o angażowaniu lokalnej społeczności we wszystkie prowadzone działania, które przyświecało Wydziałowi Rewitalizacji. Było ono dla organizatorów kluczowe na każdym etapie prowadzonego procesu rewitalizacji, dzięki czemu całość przedsięwzięcia można uznać za udaną.

Spore utrudnienia formalne (znikoma ilość budynków należących do miasta, a tym samym ograniczona decyzyjność, a także przede wszystkim brak ogólnopolskich regulacji prawnych dot. rewitalizacji miast) poniekąd „zmusiły” organizatorów do zwrócenia się w stronę działań

kulturalno – animujących. Choć nie wywołały one żadnych „twardych” zmian infrastrukturalnych, to przyczyniły się do zdecydowanego wzmocnienia integracji mieszkańców, którzy coraz chętniej i aktywniej biorą udział we wspólnych działaniach.